

שר החוץ לפיד, אתה מבזבז זמן יקר

שאול אריאלי 20:00 27.01.2022

בתדרוך לכתבים צבאיים בתחילת החודש הצהיר ראש הממשלה המיועד, יאיר לפיד: "גם כשאיהיה ראש ממשלה לא נקיים משא ומתן עם הפלסטינים" (3.1). בכך הצטרף לראש הממשלה, נפתלי בנט, שאמר בראיון ל"ניו יורק טיימס" באוגוסט שעבר: "הממשלה הזו לא תספח (שטחים) ולא תקים מדינה פלסטינית". ההצהרה של לפיד משרתת בעיקר את השקפתו של בנט, שמוכן להסתפק בסטטוס קוו, שאינו אלא המשך הסיפוח הזוחל, המתבטא גם היום בבנייה נרחבת ביו"ש. אך היא אינה מתיישבת עם הצהרותיו של לפיד על הצורך "בגירוש הכרחיים" ולא עם תמיכתו בפתרון שתי המדינות. בהנחה שהרוטציה תתקיים, הצהרה זו מבטיחה כי לשנתיים המבוזבזות של בנט יתווספו עוד שנתיים עקרות, שבהן ישראל תמשיך לצעוד בדרך לאובדן החזון הציוני והפרטנר הפלסטיני.

ההיסטוריה של הסכסוך מלמדת כי בתנועה הציונית התקיימו בתחילה שני קווי מדיניות: כינון מדינה דמוקרטית יהודית בכל א"י, או מדינה אחת לכל תושבי הארץ. את הקו הראשון, ההגמוני, היא ניסתה להשיג באמצעות שילוב של שלוש אסטרטגיות פעולה עיקריות: עלייה והתיישבות, שלום כלכלי, וטרנספר מרצון או בכפייה של פלסטינים. אף אחד מקווי המדיניות, ואף אחת מהאסטרטגיות לא הצליחו ליישב את הסכסוך או להשיג את שלושת היעדים המרכזיים של התנועה הציונית, א"י, דמוקרטיה, רוב יהודי. כך נולד קו מדיניות שלישי: חלוקה לשתי מדינות.

החלטת ממשלת בנט-לפיד לאמץ קו מדיני המתעלם מהצורך ליישב את הסכסוך משאירה את הזירה הפוליטית חשופה לגורמים המבקשים לקדם את קווי המדיניות והאסטרטגיות שנכשלו בעבר, ואין בהם כדי להביא בשורה כיום. והממשלה כולה מתעלמת מקו המדיניות השלישי, שהוא המסקנה המתבקשת מכישלון ההאחרים, שנתמך כיום על ידי רוב הציבור, ועדיין לא מוצה. התעלמות זו מעודדת קו מדיניות רביעי – אפרטהייד – שאותו מציע חלק קטן מהציבור היהודי והוא מאיים על החזון הציוני.

למימוש החזון הציוני אימצה התנועה הציונית קו מדיניות של הקמת מדינה דמוקרטית בעלת זהות יהודית בכל א"י. האסטרטגיה הראשונה לשם כך היתה עלייה המונית והתיישבות. העובדה שערב הקמת המדינה היהודים היו רק שליש מאוכלוסיית הארץ פירושה שאסטרטגיה זו נכשלה מסיבות שונות, ובראשן "איחורו הפטאלי של העם העברי בבניין הארץ" (כדברי מרדכי נמיר בספרו מ-1936), צמיחת התנועה הלאומית של ערביי א"י, מדיניות "הספר הלבן" השלישי (1939) והשוואה.

האסטרטגיה השנייה של התנועה הציונית היתה לחתור להמרת השאיפות הלאומיות הפלסטיניות ברווחה כלכלית. הרצל כתב ביומנו ב-1899: "כשתאפשר הגירה של יהודים שיביאו את האינטליגנציה שלהם, את חריפותם הפיננסית ואת כישורי היזמות שלהם לארץ, אין ספק שרווחתה של הארץ כולה תהיה התוצאה המשמחת". את כישלונה של אסטרטגיה זו הסביר ז'בוטינסקי ב-1923 ב"קיר הברזל": "ההזיה על כך, שהם יסכימו מרצונם להגשמת הציונות תמורת נוחיות תרבותית או חומרית, שעתיד להביא להם המיישב היהודי... הצגת דברים כזאת אין לה שום יסוד".

כיום הזיה זו חוזרת ומוצאת לה מקום בשיח המדיני, החל בחזון השלום של דונלד טראמפ ועד למדיניות של "צמצום הסכסוך" ו"שלום כלכלי" שאימץ בנט.

האסטרטגיה השלישית היתה טרנספר מרצון או בכפייה של הערבים. ב-1937 אמר ברל כצנלסון בתגובה להצעת ועדת פיל כי "עניין העברת האוכלוסין עורר אצלנו ויכוח: מותר או אסור. מצפוני שקט בזה לגמרי, טוב שכן רחוק מאויב קרוב". יוסף ויץ כתב ביומנו ב-1940: "אין כאן מקום לפשרות! להעביר את כולם. אין להשאיר אף כפר אחד, אף שבט אחד, רק בדרך זו, טרנספר של ערביי ישראל, תבוא הגאולה".

אסטרטגיית הטרנספר מרצון נכשלה עד להחלטת החלוקה. הפלסטינים התנגדו לה נחרצות. "כבר ב-1934", כתב אמין אל-חוסייני במאמר מ-1954, "התקשרו שליחים בריטים אתי אישית ועם אישים פלסטינים לאומיים אחרים, והציעו שערביי פלסטין יעברו לעבר הירדן המזרחי — שם ייתן להם שטח אדמה כפול מזה שהיה בבעלותם. כן הציעו שהיהודים ישלמו להם את כל הכספים הדרושים למימוש ההצעה. היה רק טבעי שהערבים ידחו הצעה מגוחכת זו".

אבל אסטרטגיית הטרנספר בכפייה זכתה להצלחה על רקע מלחמת העצמאות, שפרצה לאחר שהערבים דחו את החלטת החלוקה. ב-17 ביוני 1948 כתב משה שרת ביומנו: "ההזדמנות שפותח בפנינו המצב הנוכחי לפתור אחת ולתמיד ובאופן יסודי את הבעיה המציקה ביותר של המדינה היהודית (רוב ערבי, ש"א), מרחיקה לכת מעבר לכל מה שציפינו. הרי עלינו לנצל ככל האפשר את הסיכוי שזימנה לנו ההיסטוריה באופן מהיר ובלתי צפוי כל כך". והתוצאה: המאזן הדמוגרפי בסוף המלחמה התייצב בתוך הקו הירוק על 84:16 לטובת היהודים. אסטרטגיה זו לא נשכחה, ומאז מלחמת ששת הימים היא מלווה את השיח הפוליטי בישראל, מרעיונות הטרנספר של רחבעם זאבי ועד להצעות של בצלאל סמוטריץ' ואיתמר בן גביר.

כישלון כל שלוש האסטרטגיות הניע את ההנהגה הציונית לזנוח את קו המדיניות הראשון ולהסכים לווייתור על חלק מהארץ. גם כיום הן חסרות היתכנות: שיעור היהודים שחיים בין הים לירדן הוא 48% בלבד וצפוי לרדת לשליש ב-2050. דחיית הפלסטינים את יוזמת טראמפ מעידה כי "שלום כלכלי" או "צמצום הסכסוך" אין פרטנר פלסטיני, ולטרנספר מרצון או בכפייה אין כל סיכוי. לפיכך, לבנט ולאחרים המאמינים שהזמן משחק לטובתנו, נגיד שבטווח הבינוני והארוך לקו מדיניות זה אין כל היתכנות.

במקביל לקו המדיניות הראשון, קו מדיניות שני להקמת מדינה אחת דמוקרטית נתמך על ידי חלק קטן מההנהגה הציונית, אנשי "ברית שלום". יהודה מאגנס כתב ב-1925, כי יש "לסלול דרך הבנה בין עברים וערבים לצורות חיים משותפות בא"י על יסוד שווי שלם בזכויותיהם הפוליטיות של שני העמים". קו זה נכשל משום שהמציאות הדמוגרפית והמרחבית בא"י לא איפשרה הקמת מדינה בעלת רוב יהודי. דוד בן-גוריון כתב לבנו עמוס ב-1937: "מה שאנו רוצים הוא לא שהארץ תהיה שלמה ואחידה, אלא שתהיה יהודית. אין לי כל סיפוק מא"י שלמה — כשהיא ערבית". תובנה זו הביאה אותו לתמוך בהקמת מדינה יהודית בחלק מהארץ, יחד עם חיים ויצמן, שאמר בקונגרס הציוני בציריך באותה שנה: "הברירה לפנינו היא לחיות כמיעוט בכל א"י או להיפך לרוב בחלק מהארץ". כיום חסידי המדינה האחת מתעלמים מכך שהמציאות הדמוגרפית של 2022, בתוספת הפליטים הפלסטינים שיזכו כצפוי לשיבה לארצם, משמעה מימוש החזון הפלסטיני של מדינה — דמוקרטית או איסלאמית — בעלת רוב ערבי מוצק.

כישלונותיהם של שני קווים אלו הולידו את החלוקה כקו מדיניות שלישי. בן גוריון כתב בפברואר 1947 לשר החוץ הבריטי, בוויין: "הסידור המידי האפשרי היחיד הוא הקמת שתי מדינות, אחת יהודית ואחת ערבית". האו"ם קיבל בכ"ט בנובמבר 1947 את החלטת החלוקה, 181, שלא מומשה. ניתן להעריך כי גם להצעה זו לא היו סיכויים גדולים להבטיח את יישוב הסכסוך ויציבות, כי את החלוקה המדינית, המאתגרת מבחינת הרצף הטריטוריאלי, ליווה איחוד כלכלי נרחב, מורכב, ובלתי ישים על רקע העוינות בין הצדדים. כיום, אף שהמציאות הרבה יותר מורכבת ומקוטבת ממה שהיתה ב-1947, אנו עדים לחידוש של רעיון של איחוד כלכלי/קונפדרציה בתצורות שונות, המאיימות על החזון הציוני.

בשנים האחרונות נשמעים בקרב הציבור היהודי קולות הקוראים לאמץ קו מדיניות רביעי, ולקיים אתנוקרטיה יהודית, כלומר, אפרטהייד. המשפטנית רות גבזון התייחסה לכך וכתבה ב-2009: "בעתיד הנראה לעין, העם היהודי לא יכול לקיים את עצמו כראוי — פיסית, זהותית ותרבותית — בלי מדינה יהודית. אבל כדי לקיים מדינה יהודית דמוקרטית חייב להיות במדינה רוב יהודי גדול. בלי רוב יהודי גדול אי אפשר ליישב את המתח בין ריבונות שאינה ניטרלית — ריבונות יהודית — לבין משטר דמוקרטי ממשי המעניק זכויות אדם מלאות לכל אזרחיו".

תובנות אלו ביחס לכישלון שני קווי המדיניות הראשונים ולחוסר ההיתכנות של הרביעי נטמעו בציבור הישראלי-יהודי המבקש לממש את קו המדיניות השלישי. בסקרים שערכה ד"ר ציפי ישראלי מהמכון למחקרי ביטחון לאומי ב-2021 נמצא כי 53% מהציבור תומכים ב"פתרון של שתי מדינות לשני העמים" (קו המדיניות השלישי). 61% תומכים בדעה "שעל מדינת ישראל לבצע כעת צעדי היפרדות מהפלסטינים כדי למנוע מציאות של מדינה דו-לאומית אחת" (כלומר, תומכים בקו המדיניות השלישי ושוללים את קו המדיניות השני). 9% תומכים "במדינה אחת ללא מתן זכויות שוות לפלסטינים בשטחים" (קו המדיניות הרביעי), ורק 5% תומכים "במדינה אחת דו-לאומית שוויונית" (קו המדיניות השני). ראוי להדגיש בפני בנט ולפיד כי רק 18% מהציבור סברו ש"האופציה הטובה ביותר עבור ישראל" היא "המשך המצב הקיים".

עמדות אלו צריכות להתממש במדיניות הממשלה ומחייבות לאמץ מחדש חלוקה מלאה (עם סידורים קונפדרטיביים מוגבלים) לשתי מדינות, על בסיס קווי 1967. חלופה זו, התואמת את עמדת היסוד הפלסטינית בתהליך המדיני מאז 1988, הוצעה על ידי ישראל לראשונה רק באנאפוליס 2008, וגוועה במהירות עם בחירתו של בנימין נתניהו לראש ממשלה ב-2009.

בנט שגילגל עיניים מעל קברו של בן-גוריון וטען לזכותו של ראש הממשלה הראשון בשל "הנאמנות שלו לצינות", מעדיף להתכחש לצורך בהפרדות מדינית בהסכם מהפלסטינים, אך לפיד חייב להפוך את הצהרות ההפרדות למעשים ולא לבזבז ארבע שנים יקרות, שבהן הסכנה להיעלמות הפרטנר הפלסטיני גדולה מאוד. פגישותיו עם המועמדים לרשת את מחמוד עבאס הן צעד חשוב בכיוון הזה, אך אין בהן די.

האחריות למדיניות ההתעלמות הזו, אינה רק על בנט ולפיד, אלא על כל חברי הממשלה התומכים בפתרון שתי המדינות, כמו מרב מיכאלי וניצן הורוביץ. לממשלה שבשל הרכבה הקואליציוני אינה מסוגלת להתמודד עם הבעיה החשובה ביותר — הסכסוך הישראלי-פלסטיני — אין זכות קיום, גם אם היא הצליחה להרחיק את נתניהו מהמערכת הפוליטית.

אל"מ במיל' ד"ר אריאלי הוא מחבר הספר "ככה בדיוק קרה? 12 מיתוסים ישראליים על הסכסוך הישראלי-פלסטיני"

